

Gyvenimas kraštotyros ekspedicijų ritmu

Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatas Venantas Mačiekus gyvenimo neįsivaizduoja be kraštotyros ekspedicijų – joms per atostogas randa laiko jau beveik pusšimtį metų. Pasak šio Rokiškio krašto garbės piliečio, jos leidžia pažinti krašto dvasią, tikrąją istoriją, kartu su senaisiais žmonėmis ją emociškai išgyventi. Žymusis kraštotyrininkas jau yra sudaręs ir parengęs devynias serijas „Lietuvos valsčiai“ monografijas, pasakojančias apie Sintautus ir Žvirgždaičius, Panemunėlį (du tomai), Žagarę, Obelius ir Kriaunas, Platelius, Tauragnus, Žiobiškį, Širvintas, Veprius, ir dar rengia septynias monografijas. Šiomet, kaip ir kasmet, dalyvavo ekspedicijose, be to, vadovavo ekspedicijai po Panemunį gimtajame Rokiškio rajone.

Apie kraštotyra, lokalinius Lietuvos tyrimus ir žmogaus gyvenimo prasmę su 25 metus Vilniaus universiteto kraštotyros klubui „Ramuva“ vadovavusiu VU lektoriumi ekonomistu VENANTU MAČIEKUMI kalbasi Daiva Červokienė.

– Kaip tapote kraštotyrininku? Kokios nuostatos Jus veikė ir skatino imtis šio nelengvo darbo?

– 1959 m. rudenį į Vilniaus universitetą atvažiuavau studijuoti ekonomikos. Studijas baigiau 1964 m. Studijuodamas pradėjau dirbti „Sigmos“ susivienijime, valdymo sistemų projektavimo ir konstravimo biure. Planavimo, apskaitos sistemas bandėme automatizuoti panaudodami elektroninę techniką. Buvau tapęs sektoriaus viršininku, bet norėjosi platesnių akiračių, ne tik projektavimo darbo, dėl to 1968 m. perėjau dirbti į VU. Tada, paveiktas iškilių tautos vyrų Vinco Kudirkos, Jono Basanavičiaus, sau suformulavau nuostatą, kad inteligentu gali būti laikomas tik žmogus, kuris, be pagrindinio darbo, dar dirbuoja ir savo krašto kultūrai. Iš pradžių nežinojau, nuo ko pradėti. Tada kūrėsi VU kraštotyrininkų „Ramuva“, nuo stojamojo geografinio egzamino buvau pažįstamas su docentu, vėliau profesoriumi Česlovu Kudaba. Geografiją labai mėgau, daug žinojau, jis net apgailestavo, kad stojau studijuoti ekonomikos, o ne geografijos. Č. Kudaba pasiūlė Ekonomikos fakultete įkurti kraštotyros būrelį. Pakabinau skelbimą, prodekanas vizavo, į pirmą susirinkimą atėjo bene 13 studentų. Tada stigo diplomatinio patyrimo, būrelį pavadinome pagoniško dievo Patrimpo vardu. Su tuo būreliu 1971 m. dalyvavau antroje VU kraštotyrininkų „Ramuvos“ ekspedicijoje Tvereciūje, jai oficialiai vadovavo tada doktorantu buvęs Arvydas Šliogeris. Taip tas mūsų būrelis natūraliai įsiliejo į VU „Ramuvą“. Ekspedicijoje pamačiau, kad nėra magnetofonų, galime užrašyti tik liaudies dainų tekstus be melodijų, pavyko per ūkiskaitinę sutartį nupirkti du nešiojamuosius magnetofonus. 1972 m. pavasarį „Ramuvos“ kūrėjas Jonas Trinkūnas paprašė manęs vadovauti vasaros ekspedicijai – juo domėjosi KGB ir jis baiminosi, kad dėl to nebūtų sužlugdytas ir „Ramuvos“ judėjimas. Trečiajai „Ramuvos“ ekspedicijai Sariuose (Švenčionių r.) vadovavau aš, J. Trinkūnas tik dalyvavo. 1972 m. rugsėjį į namus atėjo J. Trinkūnas su dabar žinomu poetu Vladu Braziūnu ir paprašė oficialiai vadovauti „Ramuvai“.

– Vadovaujant VU kraštotyros klubui turbūt išskildavo daug įvairių sunkumų? Juk sovietinių metų ideologija šiai veiklai nebuvo palanki.

– Pradėjęs vadovauti „Ramuvai“ supratau, kad reikia palaikyti kontaktus su Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija, atsižvelgti į jos rekomendacijas ir taip apsaugoti klubą. Tais laikais juokaudavome: kuo daugiau atsakingų, tuo linksmiau. Tada galvojau, kad Kraštotyros draugija yra tarsi skydas, apsaugantis nuo tiesioginių KGB antpuolių. Jeigu būtų kas nors įvykę, KGB būtų pateikę informaciją draugijai, VU, ir atsakomybė būtų buvusi pasidalyta. Galiu dėkoti Dievui, kad tiesioginių kaltinimų dėl kraštotyros darbo nepatyriau, nors netiesiogiai atskirais momentais buvo nemažai spaudimo. Pavyzdžiui, 1982 m. tik ketvirtame rajone pavyko išprašyti organizuoti ekspediciją: atsakė Biržai, Pasvalys, Tauragė buvo sutikusi, bet vėliau atsisakė, tik per Vilniaus m. skyriaus kraštotyros darbuotojos Laimos Vasiljevovs asmeninę pažintį su apylinkės pirmininke pavyko surengti ekspediciją Pašvitinyje, Pakruojio r. Atsakydavo nurodant tariamais priežastis: pavyzdžiui, Biržų r. vadovai sakė, kad tuo metu Nemunėlio Radviliškyje būsianti pionierių stovykla, nors iš mokytojų sužinojau, kad ji tuo metu jau bus pasibaigusi, Tauragės r. vadovai pranešė, kad Skaudvilės vidurinė mokykla, kurioje buvome sutarę apgyvendinti ekspedicijos dalyvius, bus remontuojama, nors tą vasarą remonto nebuvo. Tai buvo įprastas sovietinis metodas – neleisti nenurodant tikrosios

Venantas Mačiekus kalbasi su pateikėja. Nuostraipsnis iš Daivos Červokienės asmeninio archyvo

ideologinės priežasties, tik tariamą, techninę.

Rengti ekspediciją 1979 m. Rokiškio r. Panemunėlyje, o kitais metais Obeliuose paskatino ir tai, kad nuo mano darbo Žiobiškyje buvo praėję tik 20 metų. Tikėjau, kad kas nors iš rajono vadovų mane prisimins ir lengviau priims. Be to, dirbo pažįstama Rokiškio r. partijos trečioji sekretorė, atsakinga už ideologiją. Šie veiksniai padėjo. Svarbiausia tais laikais buvo, kad sprendimus priimantys rajono vadovai nebijotų, jog ekspedicijos dalyviai padarys tų laikų ideologijai netinkamų veiksmų. Jeigu taip būtų atsitikę, leidusieji būtų buvę kalti. O kas nenorėjo daryti karjeros, būti giriamas darbe?

– Kas lėmė, kad tarybiniais metais Vilniaus universitete ir kitose aukštosiose mokyklose bei įvairiose organizacijose veikė nemaža kraštotyros būrelių, o Lietuvai vėl tapus nepriklausomai jų veikla kažkodėl prigeso?

– Aukštosiose ir vidurinėse mokyklose, daugelyje ūkini organizacijų veikė iš esmės formalūs Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos pirminiai padaliniai. Vienuer jie apsiribojo tik nario mokesčio surinkimu, kitur daugiau ar mažiau dirbo kraštotyros darba. Tokių kompleksinių ekspedicijų kaip „Ramuva“ neorganizavo nė vienos aukštosios mokyklos kraštotyrininkai. Gerai žinomas buvo ir „Alko“ klubas Vilniaus skaičiavimo mašinų gamykloje, daug dėmesio skyręs kultūros paminklų globai, ypač Kristijono Donelaičio Tolminkiemiu. Manau, teigti, kad sovietmečiu kraštotyra klestėjo, yra neteisinga. Tiesa, veikė organizacinė struktūra, buvo vadinamieji kolektyviniai nariai (įmonės, kolūkiai), kurie draugiją rėmė finansiškai. Bet kartu egzistavo ir ideologiniai apribojimai, prie kurių reikėjo taisyti, nebuvo galima jų ignoruoti. Tie, kurie ryžosi rimtai veiklai, galėjo nemažai surinkti ir lituanistinės medžiagos. Kita vertus, buvo cenzūra, kuri labai dozavo ar visai neleido tokios medžiagos skelbti.

Atgavus nepriklausomybę atsirado ideologinė laisvė, bet neliko kryptingo kraštotyros judėjimo finansavimo, beveik visai nuyko draugijos organizatorių etatai rajonuose ir miestuose. Regionuose, kur tokie veiklos judintojai išliko, ir kraštotyros darbas išlaikė tęstinumą, nebuvo nutrūkęs. Geriausias to pavyzdys yra Šiaulių rajonas, kuriame ir atgavus nepriklausomybę buvo rengiamos kompleksinės kraštotyros ekspedicijos, surinkta medžiaga skelbiama monografijose. Šiam darbui sumaniai vadovavo Kraštotyros draugijos pirmininkė Irena Seliukaitė. Bet daug kur nesuprasta, kad tautinę kultūrą reikia palaikyti. Juk ideologiškai kosmopolitizmas yra tas pats internacionalizmas, tik „didžiojo brolio“ kalbą pakeitė anglų kalba. Šiuo metu Lietuvoje dar yra pavienių arba regioninėse organizacijose susibūrusių kraštotyrininkų, jie tęsia darbą ir skelbia surinktą medžiagą. Juos stengiasi sutelkti dabartinis Kraštotyros draugijos pirmininkas prof. Libertas Klimka. Atsiranda ir verslininkų, tikrų savojo krašto patriotų. Manau, kad „Versmės“ leidyklos savininkas Petras Jonušas yra daugiausiai kraštotyra Lietuvoje remiantis verslininkas. „Versmės“ leidykla organizuoja kompleksines ekspedicijas, kaupia vertingą istorinę ir kultūrinę medžiagą, rengia ir leidžia analogi kitose šalyse neturintį „Lietuvos valsčių“ seriją. Jau išleistos 22 didelės apimties knygos (kai kurios – dviejų tomų), rengiama dar apie aštuoniasdešimt monografijų.

– Daug metų renkate medžiagą apie papročių teisę. Kaip ir kada tuo susidomėjote?

– Kiekvienos tautos tradicinėje kultūroje gana reikšmingą vietą užima papročių teisė, kuri yra susiformavusi per šimtmečius ir vadovaujasi tik teisingumo kriterijumi. Sovietmečiu buvo nemažai neteisingumo, pasitaiko jo ir dabar. Norėjosi suprasti, kaip vieni ar kiti įvykiai būtų traktuojami tradicinės papročių teisės požiūriu. Be to, man, kaip ekonomistui, teisiniai dalykai buvo artimesni, nes teisė paprastai nagrinėja turtinius nuosavybės santykius. Ekspedicijose reikėjo rinkti tam tikrą medžiagą, kad kiltų man, kaip kraštotyrininko, kvalifikacija, kad geriau suprasčiau kalendorinius, darbo papročius ir apskritai visą tradicinę kultūrą. Ji yra kompleksas, viskas gražiai sustyguota, vieni dalykai labai susiję su kitais, ištraukti iš konteksto atrodytų kitaip. Rinkdamas medžiagą apie papročių teisę pamažu įgijau etnografo kvalifikaciją. Džiaugiuosi, kad palyginti dažnai etnografai cituoja mano straipsnius, tuo parodydami, kad mano surinkta medžiaga yra svarbi mūsų tradicinei kultūrai.

– Ar dar gyvi papročių teisės pėdsakai tautiečių sąmonėje? Kaip ir kada papročių teisė gyvuoja? Gal galite tai detalizuoti pavyzdžiais?

– Dabar papročių teisė jau mažai gyva, nors

Civiliniame kodekse yra numatyta, kad atskirais atvejais galima taikyti jos normas. Per daug pasikeitęs gyvenimo būdas, bet vyresnio amžiaus žmonės, vertindami kokias nors nusikalstamas veikas, teismų darbą, vis dėlto paprastai vadovaujasi teisingumo kriterijumi, kuris žmonių sąmonėje yra išlikęs.

Tradicinę dorovę, kuri yra glaudžiai susijusi su papročių teise, labai paveikė kolektyvizacija. Iki jos visiems buvo aišku, kad nuosavybė yra šventa, kad savavališkai į svetimą turtą pasikėsinęs asmuo yra smurtautojas ar vagis. Kolūkiniu laikotarpiu visa tai susimaišė. Kol nebuvo sutvarkytas apmokėjimas už darbą, daug kur žmonės dirbo veltui, jiems stigo duonos. Tada Dekalogo įsakymas „Nevok“ imtas traktuoti kitaip. Kadangi kolūkio nuosavybė buvo kaip ir bendra, už neapmokamą darbą kiekvienas turėjo moralinę teisę pasiimti atlyginimą. Dažnai kuliant dalis grūdų, kasant bulves dalis derliaus buvo nuslepama, vėliau pasidalijama. Iš pradžių žmonės dar bandė kreiptis į kunigus išsiaiškinti, ar tai nuodėmė. Kiek žmonės pasakojo, dauguma kunigų sakydavo, kad tai ne nuodėmė: jei namuose alkana šeima, žmonės dirba be atlyginimo, ne nuodėmė slapta pasiimti grūdų, bulvių, kad išgyventum.

– Sudarėte devynias „Lietuvos valsčių“ serijos monografijas, jų apimtis – daugiau kaip dešimt tūkstančių puslapių. Kaip ryžotės šiam darbui? Kaip spėjote tiek nuveikti?

– Dauguma šių monografijų („Panemunėlis“, „Žagarė“, „Obeliai. Kriaunos“, „Platelai“, „Tauragnai“, „Žiobiškis“) parengtos iš dalies remiantis VU kraštotyros klubo „Ramuva“ kompleksinėse ekspedicijose surinkta medžiaga. Jau tada svajojome, kad ekspedicijose surinkta medžiaga būtų išleista atskiromis knygomis. Pavyzdžiui, Panemunėlio apylinkės „Ramuva“ tyrinėjo 1979 m., pasisekė užrašyti per 4000 tautosakos kūrinių, daugiausia iš visų „Ramuvos“ ekspedicijų, surinkome daug etnografinės medžiagos. Tiesa, objektyvių atsiminimų tada negalėjome rinkti, nes tremtinius klausinėti apie tremtį, politinius kalinius – apie kalėjimus, partizaninį judėjimą tuomet buvo tabu. Todėl susikūrus „Versmės“ leidyklai ekspedicijas tenka pakartoti. Į jas įsitraukia mokslininkai, vietiniai kraštotyrininkai, žurnalistai ir kiti, anksčiau ir dabar surinkta medžiaga išleidžiama solidžiai monografija. Kraštotyros darbas man mielas nuo jaunystės.

– Šiomet rengėte ekspediciją Panemunyje, gimtajame Rokiškio rajone. Kuo ji išsiskyrė?

– Panemunio krašto istorija labai turtinga. Prie Čedasų ežero buvo pastatyta akmeninė pilis – prasidėjus karams su švedais ji turėjo ginti nuo priešų pasienio ruožą nuo Daugpilio iki Biržų. Tos pilies vieta yra ežero pusiasalyje, ji ir dabar aiškiai matyti.

1863 m. Suvainišio kunigas Antanas Mackevičius (nepainiokime su garsiuoju sukilėlių vadu) kartu su Ratkūnų dvaro savininku Komorovskiu, tolimu dabartinio Lenkijos prezidento giminaičiu, suorganizavo sukilėlių būrį, jis narsiai kovėsi su caro kariuomene Biržų girioje. Šis kraštas davė daug savanorių Lietuvos kariuomenei. Pavyzdžiui, ginti Lietuvos išėjo trys broliai Ikamai. Vieno jų, Petro Ikamo, sūnus Vytautas dalyvavo ekspedicijoje ir rinko medžiagą apie partizanus. Kovines krašto tradicijas gražiai pratęsę partizanai, pokario metais Panemunyje kelis mėnesius iš esmės nebuvo sovietų valdžios, kraštas buvo pavaldus vadinamajai Kalpoko armijai. Mokytojas Kazimieras Kalpokas,

vokiečių okupacijos metais organizavęs savisaugos būrius nuo raudonųjų partizanų, 1944 m. gruodžio viduryje su suburtais kovotojais buvo užėmęs Panemunio miestelį, aršiausius kolaborantus nubaudęs mirties bausme, o kitus stribus išvaikęs... Kiekviena ekspedicija duoda kokių nors atradimų.

– *Dar, regis, broliai Antanas ir Jonas Juškos XIX a. sakė, kad po 10 ar 20 metų gali nelikti ko užrašinėti – seni žmonės miršta ir nebūtin nusineša daug vertingų žinių. Ką manote šiuo klausimu?*

– Kaip matome, prasmė rinkti išliko. Bet man asmeniškai jau būtų neįdomu tose ekspedicijose, kurios vyks po 10–20 metų – tada senųjų relikvų nebus, galės būti atliekami tik ekonominiai tyrimai, sociologinės apklausos apie ūkininkavimą, kaimo turizmo sodybų ekonominius, kultūrinius aspektus, gal ir tradicinės kultūros elementų pritaikymą, bet tai bus kiti dalykai, man jau neįdomūs. O labai svarbu, kad žmogui būtų įdomu tai, ką jis daro.

– *Ar daug skiriasi darbas sudarant monografiją apie gimtąjį ar gretimais ir tolimesniais, kitų etnografinių regionų valsčius?*

– Knygų apie gimtąjį ir jai artimas parapijas rengimas skiriasi tuo, kad rengėjas turi daug išankstinės informacijos, geriau suvokia visumą, todėl mažiau tikėtina, kad kas nors bus praleista, nepastebėta. O užmegzti kontaktą, ko gero, sunkiausia su žemaičiais. Džūkijoje žmonės nori kalbėti apie viską, bet dažnai ne apie tai, ko klausiami.

– *Papasakokite apie savo šeimą ir gimtąjį kaimą. Kokias tradicijas patyrėte tėvų namuose, kas Jus lydi gyvenime kaip priesakai?*

– Mano tėviškė – Močiukų kaimas (pavardėje liko tarminė forma, o kaimo pavadinimas – norminis) pietinėje Žiobiškio parapijos dalyje. Į pietus nuo mūsų kaimo žemių iki XIX a. antrosios pusės driekėsi keturių kilometrų pločio pelkėtų miškų juosta, upelių aukštupiose perėdavo antys, buvo daug barsukų, kitų laukinių žvėrelių. Panaikinus baudžiavą dvarininkai išpardavė miškus, liko kirtimai, juos pirkto pinigų susitaupę valstiečiai ir kūrė vienkiemius. Kiekviena sodyba turėjo pavadinimą: Kubiliškis (ten gyvenęs žmogus dirbdavo kubilus), Obeliškis, Stirniškis, Liepava (ten augo daug obelių, liepų, buvo stirnų), Griežbalė (taip vietovę pavadino matininkas, kuriam matuojant sklypą greta šaukė griežlė). Mūsų kaimo žmonės tų vienkiemių gyventojus vadino miškiniais, gyvenančiais buvusios girios vietoje.

Tėvai ūkininkavo, turėjo 16 ha žemės. Šeimoje užaugome penkiese: 3 broliai ir 2 seserys, jauniausia sesutė mirė dėl nelaimingo atsitikimo. Buvau vyriausias šeimoje ir kaime tarp pusbrolių, tad dažniausiai sugalvodavau įvairių užsiėmimų, žaidimų. Gal tada ir susiformavo tam tikri darbo ir vadovavimo įgūdžiai, nes kaip vyriausias jaučiausi atsakingas už kitus. Jie praverčia ir dėstant Vilniaus universitete, ir kraštotyros darbe.

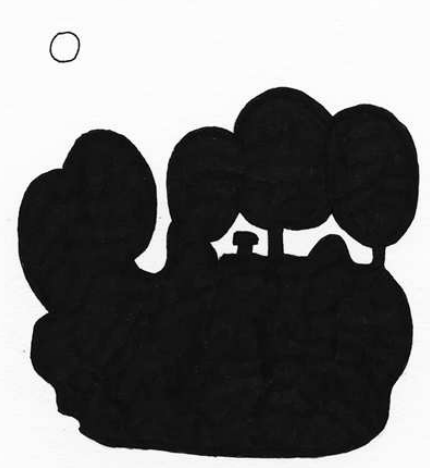
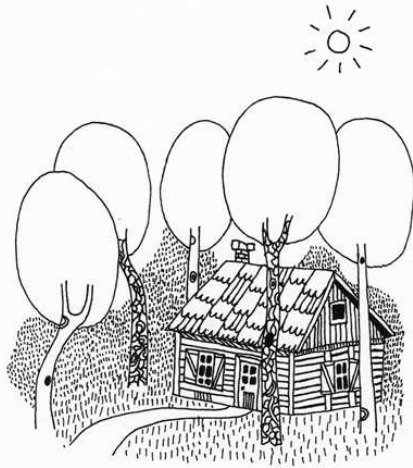
Tėvai, be ūkininkavimo, imdavosi ir kitų užsiėmimų: tėvelis iš senelio buvo išmokęs staliaus ir kalvio amatų, o iš kaimyno nusiūžėjo batiuvystės gudrybių, mama Panemunelio geležinkelio stoties gyvenvietėje mokėsi siuvėjos amato ir vėliau apylinkėje buvo žinoma kaip gera siuvėja. Mano broliai ėjo tėvelių pėdomis, o aš vaikystėje įkišau nosį į knygas ir dabar neištraukiu. Tėvelio devizas „Galima viską padaryti, tik reikia daruoti“, matyt, glūdi pašamonėje, nes mano domėjimosi sritis yra ganėtinai plati: nuo matematikos per ekonomiką, geografiją, istoriją, teisę iki menų.

Kaip tėvų namų priesakai lydi tradicinės katalikiškos dorovės nuostatos, pagarba kitam žmogui. Tėvelis niekada nesmerkė kito žmogaus vienokių ar kitokių poelgių, stengėsi juos pateisinti: „Gal jam kitaip neišėjo.“

– *Kaip geriausiai pailsite, ką darote sveikatos labui – juk Jūsų energingumo, kai po 3–7 kilometrų nueinate iš vieno kaimo į kitą, darbštumo, kai kasdien dirbate daugiau negu po 8 valandas, gali pavydėti ir daug jaunesni žmonės?*

– Mano gyvenimo taisyklė – kuo daugiau judėti ir nesinervinti. Nuo 15 metų rytais reguliariai mankštinuosiu. Kol buvau studentas ir gyvenau Tauro bendrabutyje, rytais bėgdavome mankštintis į Vingio parką. Jaunystėje teko dirbti daug fizinio darbo su grioviakais ar kolūkyje, o tam reikėjo sveikatos. Studijuodami su draugais susiburdavome į kompaniją ir eidavome krauti vagonų. Vėliau teko dirbti brolių, seserų soduose. O judėjimas mažina ir nervinę įtampą. Labai svarbu yra sutarimas šeimoje. Jeigu vyras ir žmona yra bendraminčiai, nebūna nereikalingos įtamos, nervinimosi – žmogus nesinaikina pats. O mes su Margarita labai gražiai sutariame, esame bendraminčiai, ji man daug padeda rengiant monografijas, nes yra lituanistė, gali pakonsultuoti.

Tik serbentai atsitiesia

Vasara pačiame gražume: nepaprastai žalia ir kvapnu. Nosį kutena gvazdikėlių, piliarožių ir kitų augalų, sodintų kartu su mama, kvapai. Išvydus gamtą, sunku šnekėti. Atrodo, ne čia esu. Jaučiuosi apnuoginta. Siela tartum atverta pasauliui.

Vidury sodo auga raudonųjų serbentų krūmas. Jis šią vasarą nokina ypač daug uogų. Raškau, raškau, ir vis tiek gražuolės pūps kiekvieną dieną, atrodytų, tos pačios, tačiau iš tikrųjų jau kitos.

Pamenu, kai buvau mažutė. Gal ketverių ar penkerių metų, kai mama jau leisdavo eiti pasirašyti uogų vienai. Tada serbentai buvo bent trys. Gražūs. Žiema irgi graži pasitaikė – saulėta ir speiguota. Krūmai neatlaidė, nušalo – kitamet nė vienas neparaudonavo. Du serbentus iškart iškirto. Tik vieną paliko. Vien tam, kad kiemas ne toks tuščias atrodytų. Netikėtai po poros metų jis ėmė nokinti uogas – atsitiesė. Aš, žinoma, skabydavau išsiilgtašias vieną po kitos. Vieną po kitos kasryt – cikliška. Kraupu, bet galėjo ir jį nukirsti.

Sodo šone – šulinys. Prie jo, išvertęs pilvą, kepinasi Rainys, mūsų katinas. Jis irgi atsitiktinai pas mus apsigyveno. Sykį nelaimėlis atklydo visas sudraskytas, išvargęs. Priglaudėme. Godžiai ėdė – netrukus pasitaisė. Dabar jam dveji metai, puikiai gaudo peles. Dar puikiai gaudo mano koją, kai einu pro šalį. Taip pat ir dabar. Nepykstu ant savo gauruoto bepročio. Nesugebu pykt, kai taip karšta. Jei būčiau šuo, turbūt padvėsčiau. Lendu į tvartą. Pirmąsyk noriu, dažniausiai reikia. Tokia ta buitis.

Iškart suraukia nosį. Veido išsišovėlė niekaip nepripranta. Bent ausys kitokios – paršelių žviegimas nebetrikdo. Kartais net glosto. Ne kartais, retai.

Susisuku greitai. Būrys veikia ašpinta lovį. Viena net, atrodo, piktai kriuktelė, nes dar stovi šalimais. Gerai, gerai, nepykit tik, einu.

– Verute, juk sakiau, jau vakar sakiau, kad palauktum, kol bent koks debesis užslinks. Velnioniškai karšta! – išgirstu mamos balsą.

– Žinau gi, bet ar tu pas juos nueisi? Ne, tai ir neskalbyk varpais kaip pablūdus, – atsakau įėjusi.

– Na gerai, gerai. Būk tokia gerutė, užkaišk arbatos. – Tuoju.

Mama jau savaitę nepakyla iš lovos – serga. Tad man tenka atlikti mudviejų darbus vienai. Taip pat ir rūpintis ja – tėvo seniai nėra. Pas kažkokią mergą į miestą išrūko. Jam tai atrodė normalu.

– Ačiū, Verute, ačiū, – dėkoja mama, imdama arbatą. Dar karšta. Per karšta. Bet ji gurksteli.

– Nu jau visai sublūdai. Sergi tai sergi, bet nusideginus lengviau nebus.

Mama tyli. Abi tylime. Nejauku.

– Ryt pakviesiu felčere. Karšta ne karšta – turės ateiti, – tariau.

– Kamgi, dukrute, žmones kamuoti? Paprasta liga – praeis.

– Ryt ateis felčerė, – pakartuju ir nueinu į savo kambarį.

Ji šneka kasdien vis tą patį. Nuo tada, kai susirgo. Man neramu. Atrodo, ji to nepastebi.

Kambarys neerdvus. Kita vertus, daug vietos nereikia – juk beveik visą laiką praleidžiu lauke darbuodamas. Kai būnu čia, vadinasi, atsirado laisva valandėlė. Skaitau. Nutinka tai retai, bet džiugina.

Taip ir dabar. Išsitraukiu apdulėjusią knygą. Atsi-
verčiu. Pro langą spigina saulė. Ne ją matau – knygoje
aprašomas vietas.

– Verute, ateik, pasišnekėkim, – išgirstu mamos
balsą. Dar nespėjau nė trečdalia! Tiek to, einu.

– Verute, tu jau nepyk, kad felčerės nenoriu matyt,
tiesiog...

– Ką, mam? Gi jau sakiau, nori tu to ar ne, ryt ji ateis.
– Ji vis tiek nepadės, – atsidūsta.

– Gal šnekėkim tiesiai šviesiai, ką? Po tėvo durnys-
čių nebesinori užuolankų.

– Gerai, dukrute. Nenorėjau tau šito sakyti, bet jau-
čiu, kad reikia. Mano laikas ateina.

– Koks laikas? Na ką čia dabar šneki?

– Aš jaučiu, supranti?

Kūnu nuvilnija šurpulys. Ląsteles, ko gero, ištinka
mikroinsultas. Atrama tarsi slysta iš po kojų.

– Jau visai sudurniavai, mama. Pagulėk, pailsėk ir
rytą kaip nauja būsi, – atšaunu pyktelėjusi.

– Paklausyk, paklausyk, Verute, – šneka ji įkandin.
Neklausau ir dumiu lauk. Anapus traškančios būties.

Lyja. Man patinka lietus, tačiau ne dabar, ne šian-
dien. Šokit, paiki lietaus lašai, šokit, raganos, ant kalnų.
Šokit ir jūs, dvasios. Tik ne su jais – su manim. Už ma-
mą. Ir mes šokame. Jų nematau – jaučiu. Sukamės ratu,
taškome balas, trypiame žoles. Atsitiesit, brangiosios!
Elgiuosi kvailai. Kartais reikia.

Galva veikia apsvaigsta. Neišsilaikau ant kojų –
trenkiuosi žemėn. Tysau. Pulsuoju. Įkvepiu – iškvepiu.

Šąla. Artinasi naktis. Aš vienmarškinė susišiaušus.
Tarsi pasmerкта sustingti. Iš tiesų pasilikti nuoga – vė-
jas nuplėštų drapanas, atvertų kūno paslaptis. Mirtis iš-
rengtų sielą.

Kambaryje nuaidi gargaliavimas. Veikia atšyly.
Pašoku. Lekiu vidun. Nemąstau.

Mama tyli, nepraveria burnos. Dabar tyli tik ji. Aš
sriubauju. Garsiai. Lauke ima ošti medžiai. Girdžiu
traškančius nuo vėjo jų kamienus.

Paliečiu mamą. Visai atšalus.

Gal valandą guliu parimusi ant jos. Nebeverkiu. Da-
bar jau norisi patylėt kartu su ja. Patylime. Tada vėl iš-
einu lankan. Tiesiog noriu pravedinti mintis.

Mama, ateik, mama, padaryk, mama, atstok, mama,
nelisk, „mama“ ir „mama“ n kartų. Per dažnai ją „ma-
mindavau“, matyt. Ėmiau ir nuskabiau iki galo. Visai
kaip serbentus. Tik jie atsitiesia, o ji...

Užgriežia griežlė. Tarsi tildo mane. Neverk, sako,
nereikia. Vis dar krinta lašai, gaivindami žemę. Gyvu-
liai nurime, nutilę. Visa gamta suklususi, pasiruošusi
nakčiai. Tuo pat metu rodosi, kad visi aplinkui jaučia,
jog kažkas pasikeitė.

Pasikeičiau ir aš.

LINA GIRSKYTĖ

Ilustracija: Aistė Paparytė. Diena ir naktis. 2011